

ГНОМОН ИЗ СЕЛА ДОЊИ ДРИЈЕН У ХЕРЦЕГОВИНИ

ЈАСМИНКО МУЛАОМЕРОВИЋ

Б. Зенунија 6, 71000 Сарајево, Босна и Херцеговина
E-mail: dodospeleo@gmail.com

Резиме: Представљен је јединствени гномон који је дио зида грађевине. Налазио се на чардаку породице Крмек у селу Доњи Дријен (општина Неум). Данас та породична кућа више не постоји, чак ни у темељима. Њен изглед показује само лоша фотокопија из елабората о обнови. Гномон су чинили тзв. "праћеници" полукугле постављене хоризонтално, које су стајале на углу куће испод надстрешнице. Колико је сати знали су одредити само чланови породице Крмек. Приказан је и покушај реконструкције гномона.

Кључне ријечи: историја астрономије, гномони, Доњи Дријен, Неум, Босна и Херцеговина

1. УВОД

Традиционално одређивање времена у Босни и Херцеговини у средњем вијеку није познато прије доласка Османлија у наше крајеве. Најпримитивнији начини су били "сађење копља" како то у једној расправи напомиње Ф. Спахо, односно постављање вертикалног штапа – гномона и праћење кретања сјене. За одређивање времена молитве у урбаним центрима гдје је било школованих вјерских службеника користили су се астролаб-квадранти (руб тахте или мукантарат тахте) и таблице за корекцију. Кориштење ових инструмената неки од њих су научили на школовању у Истанбулу, а неки вјероватно помоћу рукописних књига које су са путовања дошле у Босну и Херцеговину. О томе говори велики број таквих сачуваних рукописних књига у Гази Хусрев-беговој библиотеци, али и сами астролаб-квадранти који су израђивали домаћи људи мувекити – службеници који су утврђивали тачно вријеме молитви и намијештали градске сатове на вријеме "ала турка".

До сада су позната само три сунчана сата из османског периода у Босни и Херцеговини, два зидна, у Сарајеву и Мостару и један дрвени склопиви, у Гази Хусрев-беговој мувекитхани (данас у Музеју Гази Хусрев-бегове библиотеке у Сарајеву. Од гномона знамо за два која су представљена урезаним линијама у

подлогу крај џамија, у Стоцу и Ливну те један чији су се остаци може бити сачували на зиду мунаре Лала пашине џамије у Ливну. Иако се нису сачували, били су у великој употреби ради практичности одређивања времена подневне молитве.

2. ГНОМОН ИЗ СЕЛА ДОЊИ ДРИЈЕН

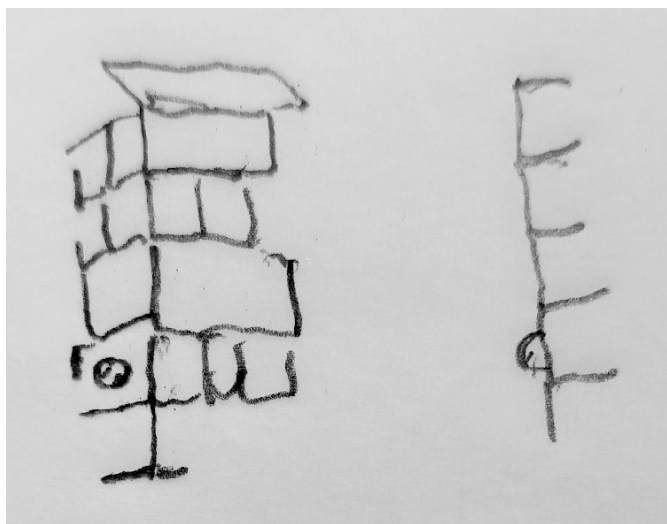
Овдје желим упозорити на јединствен случај традиционалног одређивања времена који је познат само из села Доњи Дријен (данас у општини Неум). То је чардак, саграђен још у османско доба, на којем су близу крова стајале четири полукугле које су бацале сјену и по томе се онда одређивало дневно вријеме. Одређивање тог времена било је познато само члановима породице Крмек.

Према казивању које сам забиљежио од једног од ријетких становника села (нема више стално настањених, па сам пуком срећом затекао у селу затекао старијег човјека који се бавио пчелама), камене полукугле су биле исклесане од камена који је био узидан у угао куће. Сличне камене полулопте, у народу познате као јабуке и данас се могу, иако још вро ријетко, наћи на неким кућама и имају апотропејску улогу. Честе су и на средњевјековним каменим споменицима стећцима, али и каснијим исламским надгробним споменицима – нишанима. Величина, тј. пречник им је био као кугла за боћање, што одговара величини исклесаних "јабука" на старим кућама. Биле су постављене на отприлике један метар од ивице крова на источној и западној страни куће. Домаћи људи их називају "истаке" или "праћеници".

Слика 1. Чардак породице Крмек.

Чардак породице Крмек се није сачувао. Иначе је био испреграђиван, јер је био у власништву четири породице. Постоји само једна лоша фотокопија која показује јужну страну зграде (Слика 1). На њој сам покушао, на основу приче љубазног становника Николе Крмека из села Доњи Дријен, реконструирати изглед и мјеста гдје су стајале "јабуке" или "праћеници" који су бацали сјену (Слика 2). Он их се живо сјећа јер је поправљао кров након потреса крајем 60-тих година и камене плоче (традиционални покров за куће у Херцеговини) замијенио пријепом. У посљедњем рату 90-тих кућа је порушена и није обновљена.

Слика 2. Покушај реконструкције гномона ("праћеника").

3. ЗАКЉУЧАК

Иако сачуван само у сјећањима, гномон из села Доњи Дријен показује домишљатост становника који нису имали формално образовање. У које сврхе је служило одређивање времена у селу које је настањивало католичко становништво тешко је сада било што рећи. Могуће је да су у османско вријеме овдје живјели и муслимани који су избјегли током Наполеонових освајања Далмације или једноставно изумрли. Тада би могли рећи да је било потребно за одређивање дневних молитви. Са садашњим сазнањима о томе можемо само више или мање нагађати.

ЛИТЕРАТУРА

- Mulaomerović J.: 1985. Muvekitane prve astronomske institucije u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova VII nacionalne konferencije astronoma Jugoslavije (Beograd 911.V 1984), Publikacija Astronomskog društva "Ruđer Bošković", 4, 25.
- Mulaomerović J., 1987. Kvadranti u Bosni i Hrecegovini, *Analiz Gazi Husrev-begove biblioteke*, 13-14, 227-240.
- Mulaomerović, J.: 1987, Livanjski gnomon, *Hercegovina*, 6, Mostar, 135-139.
- Spaho F., 1934. K rješenju našeg kalendarskog pitanja, *Novi behar*, VIII, 1-2, 9.

Tadić, M.: 2022, *Gnomonika alaturka: sunčani satovi Hadži Ali-begove džamije u Travniku i Hadži Memijine džamije u Mostaru*, Beograd, 1-167.

GNOMON FROM THE VILLAGE OF DONJI DRIJEN IN HERZEGOVINA

A unique gnomon that is part of the wall of the building is presented. It was located on the "čardak" (house) of the Krmek family in the village of Donji Drijen (Neum municipality). Today, that family house no longer exists, not even in its foundations. Its appearance is shown only by a bad photocopy from the reconstruction report. The gnomon was made by the so-called "companions" hemispheres placed horizontally, which stood at the corner of the house under the canopy. Only members of the Krmek family could tell what time it was. An attempt to reconstruct the gnomon is presented.

Keywords: History of Astronomy, gnomon, Donji Drijen village, Neum municipality, Bosnia and Herzegovina